

Orașul București în perioada de trecere de la feudalism la capitalism

Istoria europeană între 1750—1850, din care cea a țării noastre face parte integrantă, este caracterizată prin dezvoltarea continuă a noii societăți capitaliste victorioasă în Țările de Jos și Anglia, victorie impusă lumii prin marea revoluție burgheză din Franța după 1789. Occidentul a cunoscut astfel o temeinică a relațiilor de producție capitaliste încă la 1848, K. Marx aprecia pe baza analizei științifice a realității că „în Franța în Anglia și în Germania domnește burghezia”¹. Relațiile Europei de apus cu Europa răsăriteană au evoluat astfel încât înțelegerea lor poate fi pătrunsă datorită aceleiași analize marxiste: „Datorită mișcărilor din 1848 și 1849 Rusia s-a pomenit până-ntr-atât de antrenată în politica europeană, încât acum trebuie să-și înfăptuiască cât mai repede vechile ei planuri în legătură cu Turcia, cu Constantinopolul, această cheie a casei sale, dacă nu vrea ca ele să devină pentru totdeauna irealizabile. Succesele contrarevoluției și puterea, în continuă creștere, a partidului revoluționar în Europa occidentală, situația internă a Rusiei, însăși și starea precară a finanțelor ei o silesc să acționeze cu toată rapiditatea. Am fost, nu de mult martorii prologului diplomatic al acestei noi acțiuni spectaculoase în problema orientală; peste câteva luni vom putea asista la desfășurarea acțiunii însăși. Războiul cu Turcia este în mod necesar un război european...” „atât în ce privește desfacerea materiilor ei prime cât și în ce privește cumpărarea de produse industriale, Rusia nu se poate lipsi de Anglia nici măcar șase luni, ceea ce s-a văzut cât se poate de limpede încă în timpul blocadei continentale napoleoniene; și lucrul acesta este și mai valabil pentru zilele noastre. O izolare de piața engleză i-ar provoca Rusiei, după câteva luni, convulsii puternice. Cât despre Anglia ea nu numai că se poate dispensa un timp oarecare de piața rusească, dar poate să-și procure de pe alte piețe tot felul de materii prime rusești”².

Secolul analizat, 1750—1850, are deci caracteristica unei Europe occidentale industrializate, capitaliste și a unei Europe de răsărit în plină descompunere a feudalismului și trecerii spre capitalism dar mult deosebită de perioada asemănătoare a Europei occidentale tocmai prin faptul că trecerea la capitalism a Europei răsăritene s-a produs în prezența, sub influența și prin acțiunea capitalismului occidental, a rela-

¹ Karl Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 5, București, 1969, p. 405.

² K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 7, București, 1960, p. 232—233.

țiilor de producție capitaliste europene puternice, sub impresia și acțiunea proletariatului Europei occidentale, a ideilor marxiste active către mijlocul secolului al XIX-lea. Apreciind această situație Engels scrie în august 1848: „Marile țări agricole situate între Marea Baltică și Marea Neagră nu pot fi izbăvite de barbaria patriarhală-feudală decât cu ajutorul unei revoluții agrare care să-i transforme pe țărani în iobagi sau clăcași (frohnpflichtigen) în proprietari de pământ liberi, o revoluție cu totul asemănătoare celei care a avut loc în 1789 în satele franceze”².

În Europa de răsărit evenimentele dintre 1750—1850 au consemnat continuile ciocniri dintre Rusia și Turcia, dintre Rusia și țările Europei centrale și occidentale, dispariția statului polonez, întinderea continuă a teritoriului imperiului țarist, ascuțirea așa-numitei probleme orientale, acțiunile sistematice ale reacționarei Sfinte Alianțe.

Istoria patriei noastre în sud-estul european, pe fondul trecerii economiei spre capitalism a scris cele mai glorioase pagini ale sale situată în locul de interferență ale acțiunilor asuprațoare ale celor trei mari imperii: Imperiul otoman în continuu declin, Imperiul habsburgic în curs de industrializare și Imperiul țarist în plină expansiune teritorială. Romanitatea orientală de la Dunărea de Jos mai era în același timp în plin proces, alături de alte popoare (sârbi, croați, muntenegreni, macedoneni, bulgari, sloveni, albanezi, greci și apoi unguri, cehi, slovaci, polonezi, bieloruși, ucraineni) de formare a statului național ca urmare firească a pășirii lor în istoria modernă a Europei de răsărit. Evenimentele cu răsunet în istoria europeană: înlocuirea iobăgiei cu clăcășia, răscola iobagilor sub conducerea lui Horea, Cloșca și Crișan; mișcarea revoluționară din 1821 a lui Tudor Vladimirescu; revoluția burghezo-democratică din 1848, au impus vecinilor și Europei occidentale ființa națiunii române. Deși aflați sub jugul celor două imperii: otoman și habsburgic românii au realizat o acțiune generală internă între 1750—1850 de înlăturare a feudalismului și de promovare a relațiilor de producție capitaliste, a societății noi, pe care și-au axat visurile realizării unității naționale și ale zdrobirii asuprații străine și sociale.

În societatea românească, la mijlocul secolului al XVIII-lea evenimente importante produse în economia sa au determinat modificarea raporturilor dintre țărani și boieri caracterizate prin înlocuirea iobăgiei cu clăcășia în Moldova și Muntenia. Pe de o parte această modificare în structura economică și socială a societății românești, pe de altă parte neîntreruptul asalt al mărfurilor și fabricatelor occidentale vehiculate mai ales de negustorii bucureșteni au determinat pe planul relațiilor externe adoptarea unor succesive măsuri care mai întâi au reflectat dar apoi au și sprijinit apariția, dezvoltarea și temeinicia capitalismului la noi. Pacea din 1774, tratatul din 1802, pacea de la Adrianopole, nu au înlesnit numai dezvoltarea economiei noastre ci mai întâi au reflectat tocmai modificările impuse de propria noastră dezvoltare, lupta poporului și ideile înaintate ale personalităților sale pentru scuturarea jugului străin și a asuprații naționale. Cel dintâi,

² K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 5, București, 1959, p. 405.

Nicolae Bălcescu, atrage atenția asupra transformărilor acestei perioade : „...Într-adevăr, în această ochire istorică văzurăm că statul din domnesc sau absolut s-a făcut boieresc sau aristocratic, apoi fanariot sau orășenesc (burger), apoi ciocolesc sau birocrat și acum este pe cale a se face românesc sau democratic...”⁴. Atragerea atenției asupra caracterului nou, de dezvoltare a orașelor românești între 1750—1850 și în fruntea lor Bucureștii, nu a fost numai o intuiție a Bălcescului, ci acum când cunoaștem mai amănunțit istoria societății românești ea este o realitate dintre cele mai puternice ale trecerii de la feudalism la capitalism a poporului român motorul difuzării puternice în masă a conștiinței naționale și a necesității realizării statului național modern român.

Istoria orașului București între 1750—1850 atestă în primul rind existența condițiilor nașterii producției capitaliste : capitaluri bănești acumulate, piața, unelte și mijloace de producție devenite proprietate ale întreprinzătorului, forța de muncă-marfă. În al doilea rind ea arată existența bazei materiale a apariției capitalismului : creșterea forțelor de producție în sinul societății feudale și mai ales a oamenilor care pun în mișcare unelte de producție și produc bunuri materiale. În București s-a produs o puternică specializare și diferențiere a meșteșugurilor, de aici apariția unor unelte noi, specializate, apoi o nouă organizare a producției prin manufacturi și în mod continuu o neîncetată creștere a populației. Pe de o parte, mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea s-a produs dizlocarea proprietății feudale urbane în mici gospodării ale producătorilor de mărfuri sau posesori ai capitalului comercial, iar pe de altă parte, mai ales la finele primei jumătăți a secolului al XIX-lea a început procesul de lichidare a proprietății personale a micului producător asupra uneltelor de producție și gospodăriei personale.

Bucureștii numărau la 1821 peste 20.000 de oameni⁵ despre care se poate spune că era o masă de forță de muncă vie „...liberă în dublu sens, liberă de vechile relații de clientelă sau relații de dependență și de servitute feudală, și în al doilea rind, liberă de orice avere și bunuri și de orice formă de existență obiectivă, materială, adică liberă de orice proprietate, nevoită să recurgă la vânzarea capacității ei de muncă sau la cerșit, vagabondaj și tilhărie ca unică sursă de existență. Este un fapt constatat de istorie că ei au încercat mai întâi să se ocupe cu aceasta din urmă și că de pe acest drum au fost alungați cu ajutorul spînzurătorii, al câlpului infamiei și al biciului, pe poteca care duce la piața muncii...”⁶.

Istoria Bucureștilor acestei perioade atestă munca încordată a populației sale negustorești pentru crearea pieței interne și pentru îndestularea cererii populației cu produsele fabricate ale Europei occidentale. Prima jumătate a secolului al XIX-lea trebuie înțeleasă mai întâi ca o puternică prezență prelungită a proletariatului european în țările noastre, ferment prezent material prin produsele muncii sale cît și prin răsu-

⁴ N. Bălcescu, *Opere*, București, 1953, vol. I, p. 310.

⁵ *Documente privitoare la Istoria Românilor*, Hurmuzaki, București, 1897, vol. X, 1763—1844, p. 113.

⁶ K. Marx, *Forme premergătoare producției capitaliste*, București, 1956, p. 45.

netul mișcării lui revoluționare și al ideilor sale progresiste. Revoluția bucureșteană⁷ a găsit astfel prezent proletariatul tocmai prin specificul perioadei de trecere la capitalism al istoriei noastre asigurând în etapele următoare un ritm rapid de dezvoltare căruia nu i s-a opus decât politica antipopulară a monstruoasei coaliții burghezo-moșierești.

Istoria Bucureștilor între 1750—1850 confirmă locul principal pe care orașul, denumit pe bună dreptate de români încă de la începutul secolului al XVIII-lea „vestitul oraș anume București”⁸, îl ocupă în viața societății românești. Începând mai ales după 1821 el a devenit centrul vieții politice și culturale, al mișcării de eliberare națională și socială, al luptei pentru făurirea unității și a statului național român modern. Dar locul acesta nu ar fi putut fi ocupat de el dacă economia sa, comerțul lui mai ales, nu l-ar fi făcut centrul întregii mișcări de eliberare națională al popoarelor din sud-estul european.

Trecerea de la feudalism la capitalism a țărilor române a impus dintotdeauna analiza multilaterală mai întâi a relațiilor agrare și diferitele explicații au condus la dezvoltarea treptată a îndelungatului proces de pătrundere a capitalismului în agricultură și de formare a clasei proletare din România. Înțelegerea mai apropiată de realitate poate fi făcută adogind și studiul atent al dezvoltării orașelor în această perioadă. În fruntea acestor orașe Bucureștii au avut un rol important și istoria sa glorioasă adaugă noi posibilități de înțelegere a revoluției burgheze de la 1848 în țările române.

Efervescenta viață economică și culturală a Bucureștilor din prima jumătate a secolului al XIX-lea a contribuit în bună măsură la promovarea tendințelor burgheziei române spre crearea pieței naționale unice, a statului național unic. Orașul a contribuit în mod hotărâtor la dezvoltarea forțelor de producție capitaliste care avind nevoie sporită de brațe de muncă, de materii prime, de piețe de desfacere a produselor a sfărmat vechea izolare dintre provinciile românești satornicind puternica comunitate de viață economică caracteristică națiunii. Celelalte trăsături esențiale: comunitatea de limbă, comunitatea de teritoriu și comunitatea vieții spirituale au existat cu sute de vechuri înaintea formării națiunii și a constituirii statului național român.

Formarea națiunii române și a statului național român, rezultatul luptei seculare a poporului român, a fost încununarea imediată a activității social-economice și cultural-politice a generațiilor epocii 1750—1850 în care un rol de seamă l-a avut orașul București. În același timp cu lupta în interior pentru promovarea noului societăți s-a desfășurat și eroica luptă de eliberare de sub jugul celor trei mari imperii vecine asupritoare, încununată de succes. România s-a impus în istoria modernă a Europei și rezultatul acestei recunoașteri îl constituie ființa

⁷ „Poporul de jos și mai cu seamă cel al Bucureștilor, și-a îndeplinit datoria revoluționară și națională, declarându-și, deși cam târziu, voința de a apăra revoluția cu paloșul, iar clasele de sus, guvern, boieri, negustori, junimea, s-au aflat mult mai prejos și nevrednice de misia lor și de poporul ce conduceau”.

⁸ Notă marginală la Octoiul tipărit la București în 1705 la București de Antim Ivireanul, aflat la Biblioteca Filialei Academiei R.S.R., Cluj, mss. B.V.R., 131, nr. inv. 117.

neîntreruptă a națiunii și statului pe teritoriul pe care s-a format și pe care l-au sfințit cu trudă și sînge străbunii săi.

În zilele noastre atenta înțelegere a istoriei României dintre 1750—1850, în care aceea a Bucureștilor are un rol precumpănitor, face mai deplină înțelegerea procesului formării națiunii române, categorie socială importantă în viața actuală a popoarelor. În perioada revoluției socialiste, avem de-a face cu o continuă dezvoltare și înflorire a națiunii și statului român „Națiunea și statul vor continua să constituie încă multă vreme baza dezvoltării societății socialiste. Dezvoltarea națiunii, întărirea statului socialist corespunde cerințelor obiective ale vieții sociale: aceasta nu numai că nu vine în contradicție cu interesele internaționalismului socialist, ci, dimpotrivă, corespunde pe deplin acestor interese, solidarității internaționale a oamenilor muncii, cauzei socialismului și păcii”⁹. Pe lângă națiunile socialiste aflate în plină dezvoltare, în lume astăzi apar națiuni noi pe cale abia de constituire, iar vechile națiuni, capitaliste, sînt subiectul unor continui atentate ale monopolurilor ceea ce duce la opoziția unor mase largi din sinul acestor națiuni.

Istoria Bucureștilor dintre 1750—1850 este o parte a istoriei formării națiunii române și anume partea ei cea mai dinamică.

La ville de Bucarest depuis le fin de Moyen-Age, et le commencement du Capitalisme

RÉSUMÉ

A base d'une attentive recherche des publications de spécialité, des collections de documents, des monographies et spécialement de l'important matériel d'archive inédit, l'auteur délimite la période de transition du féodalisme au capitalisme entre 1750—1850.

Rapporté à l'histoire européenne, le développement de la ville de Bucarest présente le caractère d'une économie ascendante qui favorisait l'accumulation primitive du capital et particulièrement de la formation du capital naturel. Sur ce impétueux et continu développement de son économie s'est greffée toujours plus évidente l'action des masses populaires pour le progrès et pour l'écartement des vieux rapports de production féodaux. Ce qui théoriquement démontrait Nicolae Bălcescu en ce qui concerne la force révolutionnaire de la population de la ville, l'auteur démontre à l'aide des dates statistiques concernant la structure de la population, la dynamique de celle-ci et spécialement sa densité.

On accentue sur la modalité de dislocation de la propriété féodale urbaine et sur sa transformation de la propriété bourgeoise en même temps avec la liquidation de la propriété personnelle du petit producteur sur les outils de production et de la propriété privée.

La vie économique et surtout celle de culture de Bucarest a contribué pleinement au procès de la formation de la nation roumaine et de l'état national roumain étant le côté plus dynamique de la société roumaine de cette période.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltată*, București, vol. 4, pag. 156.